

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 424 sahifa, 30-iyun, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abdurahmonov Qalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'ZR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori
Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'ZR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari
Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Resp. Tabiat resurslari qo'mitasi raisi
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'ZR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Utayev Uktam Choriyevich, O'ZR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'ZR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMB birinchi prorektori
Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori
Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori
Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'ZR Tabiat resurslari vazirligi,
O'ZR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli
qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Sanoat korxonalarida energiyadan foydalanish samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlari	6
Buzrukxonov Sardorxon Sarvarxon o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Klasterlarni rivojlantirishda fermer xo'jaliklarining strategik boshqaruvi	11
Karimova Nilufar , tayanch doktorant	
Application of Information and Communication Technology to Promote Economic Development of Tourism Services in Uzbekistan	16
Peng Xinge , PhD Researcher	
O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan samarali foydalanishning asosiy yo'nalishlari	21
Xotamov Ibodulla Sadullayevich , i.f.n., professor, Najmiddinov Yakhyo Fazliddin o'g'li , kafedra assistenti	
Suv ta'minot korxonalarida biznes jarayonlari bo'yicha boshqaruv hisobi tizimida hisob yuritishning xususiyatlari	28
Saidakbarov Xusniddin Abdusalomovich , PhD, katta o'qituvchi	
O'zbekiston ichki oziq-ovqat tovarlari bozorini to'ldirishning o'ziga xos xususiyatlari	31
Azlarova Munira Muhammad Amin qizi , tadqiqotchi	
Assessing the Implementation of Sustainable Practices in Higher Education Institutions to Drive the Transition towards a Green Economy: A Management Perspective	40
Kuzikulova Dilfuza	
Qualitative functional development in industrial production	49
Ziyayeva Mukhtasar Mansurdjanovna , TSUE, DSc, assistant professor	
Temir yo'l transportini mahalliyashtirishni moliyalashtirish mexanizmning hozirgi holati	54
Xamrayev Djamshid Panjiyevich , mustaqil tadqiqotchi	
Enhancing Education Management for Green Development in Engineering Programs: Strategies, Challenges, and Outcomes	61
Eshbayev Oybek , Department of English Language	
Exploring the Role of Effective Management Practices in Achieving a Sustainable Green Economy	68
Rozikov Ravshan , Department of English Language	
Enhancing Vocational Competence of Future Economists through English Language Lessons in the Context of the Green Economy	76
Kurbanova Nigina , Department of English Language	
Empirical test of regional economic innovation and development along the Belt and Road	85
Kalonov Mukhiddin Bahritdinovich , professor	
Shao Junling , PhD student, researcher	
Analysis of the Impact of Cross border Investment and International Economic Integration	90
Zhao shenghan	
Yashil iqtisodiyotni moliyalashtirishda bank moliya texnologiyalarining ahamiyati	96
Abduraximova Dilora Karimovna , PhD	
Rivojlangan mamlakatlarda bilimlar iqtisodiyoti konsepsiyasidan samarali foydalanish yo'nalishlari	101
Xasanxonova Nodira Isametdinovna , PhD	
Biznes inkubator orqali kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini shakllantirishda "yashil logistika" tamoyillaridan foydalanish	107
Narzullayev Shodiyor Eshpulatovich , kafedra assistenti	
Innovatsion faoliyatning asosi – intellektual salohiyat	112
Kaxorova Anora Nusratovna , kafedra assistenti	
Ijro hokimiyati organlari faoliyatini baholash mezonlari tushunchasi va turlari	118
Qahramon Usmanovich Umidullayev , yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Temir yo'l transportida mahalliyashtirishni moliyalashtirishning huquqiy asoslari	124
Xamrayev Djamshid Panjiyevich , mustaqil tadqiqotchisi	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari bo'yicha moliyaviy hisobot: tayyorlash va avtomatlashtirish	129
Tulayev Mirzakul Salamovich , dotsent	
O'zbekistonda kichik tadbirkorlikni rivojlantirishning samarali yo'llari	133
Sh. B. Babayev , dotsent; M. R. Qulmetov , dotsent	
Sug'urta kompaniyalari to'lov qobiliyatini kengaytirish yo'nalishlari	138
G'aniyev Shahriddin Vohidovich , professor, i. f. d. (DsC), Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich , i. f. f. d. (PhD)	

Повышении роли цифровой трансформации банков в современном этапе развития экономики	144
Жиянова Наргиза Эсанбоена , к.э.н., проф., Азимжонова Малика Шавкат қизи , специалист первой категории	
To'qimachilik korxonalarida tejamkor ishlab chiqarishni tashkil etishda mehnat resurslari va ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish samaradorligi	150
Yaxyayeva Inobat Karimovna , dotsent, PhD	
Liquidity and recent changes of government securities market in the United States, the United Kingdom and Japan.....	154
Kholikov Khamidulla Vaydulla ugli	
“История экономических учений” как основная дисциплина в подготовке конкурентоспособных кадров экономистов	160
Хакимов Назар Хакимович , доктор философских наук, профессор	
The importance of strategic management and strategic leadership	166
Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li	
Exploring the Role of Higher Education in Fostering Green Economy Transition: A Systematic Analysis of Curriculum Integration and Skill Development.....	170
Xasanova Zarina , Department of English Language	
Inson kapitalini joriy etish tizimi va xodimlar daromadi o'rtasidagi o'zaro ta'sir tahlili.....	178
M. O. Hamroqulov , katta o'qituvchi	
Yetuk mutaxassis tayyorlash – kelajak uchun sarmoya.....	185
Farhod Bagibekovich Xalimbetov	
Analysis of new established and liquidated enterprises as a basis for jobs (On the example of Samarkand region)	188
Saidov Nurali Rakhimovich	
Basing and forecasting the priorities of introducing innovative medical services in Khorezm region.....	193
S. M. Rakhimova	
Оптимизации операционной стратегии и повышение экономического потенциала хлопково-текстильных кластеров	197
Джурабаев Отабек Джурабаевич , доцент	
Soliq to'g'risidagi qonunlarni buzganlik uchun yuridik javobgarlikka tortishning huquqiy asoslari	204
Hakimov Feruz Xurshid o'g'li , talaba	
Hayot sug'urtasining rivojlanishi va uning ijtimoiy hayotdagi o'rni	207
Baratova Dinora Alisherovna , katta o'qituvchisi	
Edge Computing texnologiyalari	213
Qulmatova S. , PhD, katta o'qituvchi; Karimov Botir , katta o'qituvchi	
Aksiyadorlik kapitalida davlat ulushini qisqartirish va xususiylashtirish holati	218
Mamatov Bahromjon Shavkatovich , PhD, dotsent	
Xususiylashtirishning ijobiy imijini shakllantirishning nazariy jihatlarini.....	223
Odilova Sitora Sayfitdin qizi , katta o'qituvchi	
Tomorqa xo'jaliklarida oziq-ovqat mahsulotlari yetishtirish hajmining prognoz ko'rsatkichlari	228
Saydullayeva Fotima Jozilovna , assistant	
O'zbekiston sug'urta bozori rivojlanishining o'ziga xos xususiyati.....	235
Xasanov Xayrulla Nasrullayevich	
O'zbekiston yoshlarida volontyorlik faoliyatini rivojlantirishning ijtimoiy-siyosiy va huquqiy mexanizmlari: jahon va mahalliy tajriba	241
Qudratov Anvarmirzo Murodillayevich , siyosiy fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)	
Культурологический аспект преподавания русскоязычной литературы Казахстана в ВУЗе	247
Оспан Айзада Бейсенқызы , докторант 2 курса	
Tijorat banklarida kreditlash riskini boshqarish holati tahlili.....	251
Mirzoyev Feruz Mamurjonovich , mustaqil izlanuvchi	
Tijorat banklari aktivlarini diversifikatsiyalashning zamonaviy holati va tendensiyalari.....	259
Abdualim Abdujabbor o'g'li Abdurazzoqov , mustaqil tadqiqotchi	
Significance and prospects of using economic-mathematical models in analysis of our country's economic growth	267
Rasulov Jamshid Shokir o'g'li	
Bank daromadlilik ko'rsatkichlariga makroiqtisodiy omillar ta'siri.....	274
Madraimov Xabibulla Madaminovich , assistant o'qituvchi	

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishning ilmiy konsepsiyalari	282
Mamatov Mamajan Axmadjonovich , i.f.n., dotsent	
Qishloq xo'jalik mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirishning makroiqtisodiy barqarorligini ta'minlash	288
Ergashova Nargiza Boboxonovna , talaba	
Budjet-soliq va pul-kredit siyosatini muvofiqlashtirishning nazariy yondashuvlari	296
Hakimjon Hakimov , tadqiqotchi	
Innovatsion-brokerlik faoliyatini rivojlantirishda moliyaviy injiniringni ahamiyatini oshirish istiqbollari	301
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich , dotsent	
O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishda ta'lim xizmatlari bozorining ahamiyati	306
Babadjanova Malika Ruzimovna , assistent o'qituvchi	
O'zbekiston sug'urtalovchilarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda qayta sug'urtaning roli	312
Kamilov Baxramjon Umardjonovich	
Shaxs ma'naviy-axloqiy tarbiyasi hamisha muhim	317
Bekdavlat Aliyev , professor, falsafa fanlari doktori	
Jismoniy shaxslar daromadini soliqqa tortishning zamonaviy tendensiyalari	321
O. T. Nurmatov , PhD	
Milliy mahsulotning mazmuni, tarkibiy qismlari va harakat shakllarini tadqiq qilishning nazariy-uslubiy asoslari	327
Abdullayev Suyun Artiqovich , O'zbekiston jahon tillari universiteti prorektori	
O'zbekiston Respublikasidagi yirik tijorat banklari kreditlash amaliyotining ekonometrik tahlil va natijalari	335
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich , mustaqil izlanuvchi	
Aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatda ichki nazorat va auditning xususiyatlari	346
Saidaxmedova Aida Mirzayevna , katta o'qituvchi	
Yangi O'zbekistonda yog'-moy korxonalari personalini boshqarishni takomillashtirish	352
D. A. Azlarova , PhD	
The Intersection of Sustainability and Economic Development: Balancing Environment and Business Needs	360
Kholikova Rukhsora Sanjarovna , PhD, Izzatulloev Bakhodir Ubaydullo ugli , student	
Davlat-xususiy sheriklikni tashkil etishning huquqiy-institutsional mexanizmlari	364
Zuhra Abdikarimova , tayanch doktorant	
Zamonaviy portfel nazariyasi asosida samarali portfelni shakllantirish	370
Sindarov Fazliddin Qahramonovich , kafedra assistenti	
Iste'molchilarning qandolat mahsulotlariga bo'lgan talablarini raqamli platformalar orqali tadqiq qilish yo'llari	376
To'ychiyeva Vasila Faxriddin qizi , assistent	
Investitsiya muhiti va faoliyati natijalarini baholash uslublari	381
B. K. Tuxliyev , professor	
Sanoat korxonalarida resurslar salohiyatini tizimli tahlil qilish – korxonalarining iqtisodiy barqarorligini ta'minlash omili sifatida	386
Madraximova Gulasal Ro'zimboy qizi , PhD	
Mintaqada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanishi tahlili (Xorazm viloyati misolida)	391
Aminboy Sa'dullayev , i.f.n, dotsent, Dilshod Vaisov , magistr, Farhod Egamberganov , magistr	
Xizmatlar ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish amaliyoti va uni takomillashtirish	397
Pardayev Jamshid Muzaffarovich , tadqiqotchi	
Asosiy kapitalga yo'naltirilgan investitsiyalar: yutuqlar, kamchiliklar va yechimlari	403
Muxitdinova Kamola Alisherovna , PhD	
Directions of attracting foreign capital and specific characteristics of the eurobond transaction	407
Gafurov Olimjon , teacher, Kholmuminov Humoyun , teacher, Abrueva Sevinch , student,	
Формирование международных систем бухгалтерского учета в условиях глобализации экономики	411
Ф. Т. Абдувахидов , доцент, А. Ю. Нурмухаммедов , доцент	
Qishloqda turizmni tashkil etishning mamlakatimiz taraqqiyotiga ta'siri	417
Jo'rayeva Nargiza Abduvohidovna , dotsent	
Public debt, poverty and economic growth of Uzbekistan	420
Mirzamakhmudov Marufjan Mahamadsharif ugli	

TIJORAT BANKLARIDA KREDITLASH RISKINI BOSHQARISH HOLATI TAHLILI

Mirzoyev Feruz Mamurjonovich
TKXU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: maqolada iqtisodiy taraqqiyot jamiyat hayotining asosi va umuminsoniy faoliyat hisoblanishi yoritilgan. Xususan, ishlab chiqarish deb atalmish sohada insoniy omiliga xizmat qiluvchi infratuzilmaning uzviy jihatlari tavsiflangan. Amaliyotda bu uzviylik mahsulot ishlab chiqarish, xizmatlar ko'rsatish va mablag'lar aylanishi jarayonlari bilan bog'liqligi, bu jarayon esa sabablar o'rtasidagi nomutanosiblik tufayli buzilishi kuzatilishi, mazkur uzviylik ta'minlanishi uchun qo'shimcha moliyalashtirish manbalari zarurligi hamda kreditlashda riskdan himoyalanih dolzarbligi ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: kreditlash riski, kredit portfeli, kredit kuyilmalari, kredit dinamikasi, ЯИМ.

Аннотация: в статье поясняется, что экономическое развитие считается основой жизни общества и общечеловеческой деятельности. В частности, описаны неотъемлемые аспекты инфраструктуры, обслуживающей человеческий фактор в так называемой производственной сфере. На практике эта целостность связана с процессами производства продукции, оказания услуг и обращения денежных средств, причем наблюдается нарушение этого процесса из-за несоразмерности причин, необходимости дополнительных источников финансирования для обеспечения этой целостности и важность защиты от рисков при кредитовании.

Ключевые слова: кредитный риск, кредитный портфель, кредитные потоки, кредитная динамика, ВВП.

Abstract: The article explains that economic development is considered the basis of society's life and universal human activity. In particular, the integral aspects of the infrastructure serving the human factor in the so-called production sector are described. In practice, this integrity is related to the processes of product production, service provision, and funds circulation, and this process is observed to be disturbed due to the disproportion between the causes, the need for additional financing sources to ensure this integrity, and the importance of risk protection in lending.

Key words: credit risk, credit portfolio, credit flows, credit dynamics, GDP.

KIRISH

Tijorat banklarining kreditlari xo'jalik yurituvchi subyektlarning ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatish jarayonining uzluksizligini ta'minlash, ular faoliyatini modernizatsiya qilish hamda texnik va texnologik qayta qurollantirishning muhim moliyaviy manbai hisoblanadi. Mamlakat iqtisodiyotini tijorat banklarining kreditlari hisobidan moliyalashtirish kredit munosabatlari bilan tartibga solinadi. Fuqarolik huquqiy unosabatlar ichida bank-mijoz kredit munosabatlarining roli benihoya katta. Bozor munosabatlariga o'tgunga qadar bo'lgan davrda moliya-kredit munosabatlariga xizmat qiluvchi faoliyat hisoblangan banklar va ular faoliyatidagi kreditlash asosan markazdan turib boshqarilish asosida amalga oshirilganligi tufayli, mablag'larni jalb etish, ularni foyda olish maqsadida pulga muhtoj xo'jalik subyektlariga berish, qarzni o'z vaqtida qaytishini ta'minlovchi chora – tadbirlar ko'rish kabi masalalar banklar uchun dolzarb bo'lmagan. Chunki, kredit resurslari iqtisodiyot subyektlariga reja asosida ajratilgan, kreditlarning foizi ham oldindan belgilab berilgan.

O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligining dastlabki davrlaridan boshlab farovon hayotni ta'minlash maqsadida bozor munosabatlariga o'tish maqsadida amalga oshirilgan islohotlar mamlakat bank tizimining mustahkamlanishiga, uning kreditlash salohiyatining oshishiga imkon berdi.

Tijorat banklari kapitallashish darajasining oshishi, ular tomonidan jalb qilingan resurslar hajmining oshishi ularning kredit operatsiyalari hajmini oshirish imkonini berdi. Chunki, jalb qilingan mablag'lar uchun banklar tomonidan badal to'lanar ekan, bu mablag'lardan nafaqat daromad olish, balki mablag'larni qarzdorlardan o'z vaqtida qaytarib olish chora-tadbirlarini ko'rishlari lozim, aks holda banklarda daromadlilikka salbiy ta'sir etuv-

chi holatlar kelib chiqib, banklarning mijozlar hamda kreditorlar oldidagi majburiyatini bajaraolmay banklararo raqobatda o'z mavqeyini yo'qotib qo'yish xavfi kelib chiqadi. Bunday xavf xalqaro moliyaviy munosabatlarga kirishgan mamlakatlar iqtisodiyotiga ta'sir etuvchi global muammoni keltirib chiqaruvchi asosiy sabablardan biri ekanligini ayni paytda dunyoning eng ilg'or mamlakatlari iqtisodiyotida yuzaga kelgan xalqaro moliyaviy inqiroz ham ko'rsatib turibdi.

Banklar, o'z majburiyatlarini lozim darajada bajarishlari hamda banklararo raqobatdagi mavqeyini saqlash uchun faoliyati davomida omonatchilar va aksiyadorlar manfaatini ko'zlagan holda amaldagi qonun va me'yoriy hujjat qoidalari asosida ish yuritishlari va sifatli xizmat ko'rsatish orqali doimo daromad miqdorini ortirib borishlari lozim.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Bizning fikrimizcha, mazkur ta'rifda kredit portfelining mohiyatini ochib berishga ijobiy yondashilgani ko'rinib turibdi. Ijobiyligi shundaki, ular kreditlarning sifat tarkibiga qarab ma'lum omillarni hisobga olgan holda, turkumlash zaruti dolzabdir¹.

Yana bir guruh xorijiy iqtisodchi olimlardan K. J. Braltron va D. Mak Notonlar, tijorat banklarining kredit portfeli – bu kreditlarni ma'lum belgilarga ko'ra, turkumlanishidir deb hisoblaydilar. Ularningcha, kredit portfeli kreditning aniq shakl va xususiyatlariga ko'ra, tasniflanishiga asoslanadi.

Tijorat banklarida kreditlash riskini amalga oshirish borasida A. N. Ivanov boshqa rus olimlarining qarashlari bo'yicha nuqtayi nazarini o'rtoqlashadi – O. I. Lavrushina, E. F. Jukova va E. B. Shirinskaya: bank operatsiyalarini amalda bank funksiyalarining namoyon bo'lishi, bank xizmatlarini esa mijozlarning ma'lum ehtiyojlarini qondiradigan bir yoki bir nechta bank operatsiyalari deb biladi². Chet ellik iqtisodchilar (J. Zayts, X. Sheefer, P. Rose) bank operatsiyalarini bank faoliyatining barcha turlari deb atashadi va mijozlarga bank xizmatlarini bank faoliyatining bir turi deb hisoblashadi.

Hozirgi bosqichda D. Ariste, B. Buchvald, K. Devis, J. Zayts, A. Kenyon, J. Kay, A. Lange, Marua, S. Matur, M. Porter kabi xorijiy mutaxassislar shug'ullanmoqdalar. A. N. Ivanov rus, fransuz va ingliz tillarida "xizmat" va "operatsiya" so'zlarining ma'nosini lingvistik tahlil qildi va ushbu atamalarni huquqiy tahlil qildi.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar ham bu borada qator izlanishlarni olib borishgan. Xususan, Sh. Z. Abdullayevaning tadqiqotiga tayanadigan bo'lsak, u "banklarning kredit portfeli – bu turli xil kredit risklariga asoslangan muayyan mezonlarga qarab turkumlangan kreditlar miqyosidagi bank talablarining yig'indisidir", deydi. Sh. Abdullayeva o'z ta'rifida kreditlarning ma'lum bir mezonlar asosida turkumlash va kredit risklariga innovatsion yondashuvlar haqida keng to'xtalgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ma'lumki, kredit amaliyotlaridan olingan foizli daromadlar bank jami daromadining salmoqli hissasini tashkil etadi. Bank daromadining ushbu manbai kreditlash jarayonining qay darajada sifatli olib borilishiga bog'liq. Aynan shuning uchun ham banklarda kredit munosabatlari yuzaga kelgan taqdirda tahlillarga asoslanib oqilona boshqaruv qarorini qabul qilish bank faoliyatida muhim rol o'ynaydi. Chunki, kredit amaliyotlaridan olingan daromadlar tijorat banklari jami daromadi tarkibida foizli daromad sifatida salmoqli hissa qo'shuvchi xizmat turi bo'lish bilan bir qatorda, bank daromadlilikiga salbiy ta'sir etish doirasi yuqori bo'lgan amaliyot hamdir.

Iqtisodiyotning xizmat ko'rsatish soha tizimi faoliyatida kreditlarning roli va uning samaradorligini oshirish masalalariga doir ilmiy asoslangan amaliy takliflar ishlab chiqishda banklar faoliyatida kredit portfelining tarmoq xususiyatini, kredit mablag'larining mamlakat YalM dagi ulushlari dinamikasini tahlil qilib chiqishimiz, shuningdek moliyaviy ko'rsatkichlardagi salbiy o'zgarishlar qanday omillar ta'siri natijasida yuzaga kelayotganligini aniqlash maqsadida bosh banklar moliyaviy hisobot ko'rsatkichlari misolida omilli tahlil etish lozim degan fikrga keldik.

Ma'lumki, bank kreditlari miqdorining YalMga nisbatan ulushining ortib borishi, birinchidan, iqtisodiyotning kredit mablag'lariga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish imkoniyati banklarda oshib borayotganligidan va iqtisodiy o'sish uchun qulay vaziyat yuzaga kelayotganligidan dalolat beradi, ikkinchidan, jamiyatdagi ishlab chiqarish kredit mablag'lariga tayanib qolganligini, ya'ni subyektlar faoliyatida ishlab chiqarish va mablag'lar aylanishida muammolar yuzaga kelayotganligidan dalolat beradi. Bu holat ya'ni, iqtisodiyotning kredit mablag'lariga tayanib qolishi mamlakatda moliya – kredit munosabatlari xizmat ko'rsatish sohasi tizimining kredit munosabatlari orqali pulni – pul topadi aqidasi muvaffaqiyatli amalga oshirilayotganligidan xavfliroq hisoblanadi. Buni ayni paytda xalqaro moliyaviy inqiroz sabablari ham tasdiqlab turibdi. Aynan shuning uchun ham fikrimizcha, kredit samaradorligini ta'minlash muhim vazifalardan hisoblanadi.

1 <https://stat.uz/uploads/docs/innovatsiya-2017-uz.pdf>

2 <https://ru.wikipedia.org> Vikipediya – erkin ensiklopediya ma'lumotlari.

Quyidagi jadval ma'lumotlari orqali respublikamiz tijorat banklari kreditlarining hajmi va dinamikasiga baho beramiz.

2.1 - j a d v a l: O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining kredit quyilmalari darajasi va dinamikasi³

Ko'rsatkichlar nomi	Yillar				
	2018	2019	2020	2021	2022
YalIM trln. so'm	511838,10	529391,40	602193,0	734587,7	734587,8
Kredit qo'yilmalarining umumiy miqdori, trln.so'm	211 580,50	211 580,5	276 974,8	326 385,6	326 385,8
YalIM ga nisbatan % hisobida	41,3	40	46,0	44,4	41,4

O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy tizimini rivojlantirishda milliy bank tizimi faoliyatini samarali yo'lga qo'yish va doimiy tahlil qilib borish lozim. Bank faoliyatini tartibga solish va nazorat qilishning maqsadi milliy iqtisodiy tizimini rivojlantirish, bank tizimi barqarorligini saqlab turish, bank aksiyadorlari, shuningdek, bank omonatchilari va kreditorlari manfaatlarini himoya qilishdir.

Yukoridagi jadvalda keltirilgan O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining kredit quyilmalari darajasi va dinamikasida YalIM 2018-yil 511 838,10 trln.so'm 2022-yilda yesa 734 587,8 trln. so'm bulgan, bundan kurinib turibdiki 2022-yil 2018-yilga nisbatan 143,5 foizga yoki 1,4 barobarga oshgan. Kredit qo'yilmalarining umumiy miqdori yesa 2018-yil 211 580,50 trln. so'm 2022-yilda yesa 326 385,8 trln. so'm bulgan, bundan kurinib turibdiki 2022-yil 2018-yilga nisbatan 154,3 foizga yoki 1,5 barobarga oshgan. YalIM ga nisbatan % hisobida yesa 2018-yil 41,3 % 2022-yilda yesa 41,4 % bulgan, bundan kurinib turibdiki 2022-yil 2018-yilga nisbatan 100,2 % ga oshgan.

2.2 - j a d v a l: Bank tizimining iqtisodiyotdagi o'rni (mlrd so'm)⁴

№	Ko'rsatkichlar nomi	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	01.01.2023
	1	3	4	5	6	7
1	YalIM	406 648,50	510 117,20	580 203,20	738 425,2	888 341,7
2	Bank aktivlari	214 419,60	272 726,90	366 121,10	444 922,5	556 746,3
3	Aktivlarning YalMga nisbati, foizda	52,7	53,5	63,1	60,3	62,7
4	Kredit qo'yilmalari	167 390,60	211 580,50	276 974,80	326 385,6	390 048,9
5	Kredit qo'yilmalarining YalMga nisbati, foizda	41,2	41,5	47,7	44,2	43,9
6	Depozitlar	70 001,40	91 009,00	114 746,90	156 189,8	216 737,5
7	Depozitlarning YalMga nisbati, foizda	17,2	17,8	19,8	21,2	24,4
8	Kapital	26 678,90	51 030,70	58 351,30	70 917,6	79 565,4
9	Kapitalning YalMga nisbati, foizda	6,6	10	10,1	9,6	9,0

2.2-jadvalda keltirilgan statistik ma'lumotlardan ko'rishimiz mumkinki, so'nggi yillarda mamlakatimiz yalpi ichki mahsuloti bilan bir qatorda banklarning aktivlari, kapitali ham o'sib bormoqda. Jumladan YalIM hamjmi 2019-yil boshida 406 648,50 mlrd so'm 2023-yil boshida yesa 888 341,7 mlrd so'm bulgan, bundan kurinib turibdiki 2023-yil boshida 2019-yilga nisbatan 481 693,2 mlrd so'mga yoki 2 barobarga foizda esa 218,5% ga oshgan bo'lsa, bank aktivlari 2019-yil boshida 214 419,60 mlrd so'm 2023-yil boshida yesa 556 746,3 mlrd so'm bulgan, bundan kurinib turibdiki 2023 yil boshida 2019-yil boshiga nisbatan 342 326,7 mlrd so'mga yoki 2,6 barobarga oshgan. Bank aktivlari mamlakat yalpi ichki mahsuloti hajmiga nisbatan 55-63% tashkil etishi ham iqtisodiyotni mablag' bilan ta'minlashda, universal tovar bo'lmish pulning harakatlanishida va iqtisodiy foyda keltirishida banklarning ahamiyati yuqori ekanligini tasdiqlaydi.

Kredit qo'yilmalari yesa 2019 yil yanvar oyiga 167 390,60 mlrd so'm 2023-yil yanvar oyiga yesa 390 048,9 mlrd so'm bulgan, bundan kurinib turibdiki 2023-yil yanvar oyida 2019-yil yanvar oyiga nisbatan 222 658,3 mlrd so'mga yoki 2,3 barobarga oshgan. Kredit qo'yilmalarining YalMga nisbati, foizda 2019-yil boshida 41,2 % 2023-yil boshida yesa 43,9 % bulgan, bundan kurinib turibdiki 2023 yil boshida 2019-yilga nisbatan 106,6 foizga oshgan. Depozitlar 2019-yil boshida 70 001,40 mlrd so'm 2023-yil boshida yesa 216 737,5 mlrd so'm bulgan, bundan kurinib turibdiki 2023-yil boshida 2019-yilga nisbatan 146736,1 mlrd so'mga yoki 3,1 barobarga oshgan. Depozitlarning YalMga nisbati, foizda 2019-yil boshida 17,2 % 2023-yil boshida yesa 24,4 % bulgan, bundan

3 O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligining 2018–2022-yillar byulletinidan muallif hisob kitobi.

4 Ushbu jadval O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik blyuteni ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi. Manba <https://cbu.uz/oz/statistics/buleten/>

kurinib turibdiki 2023-yil boshida 2019-yilga nisbatan 141,9 foizga oshgan. Bundan tashqari ushbu jadvalda ko'rishimiz mumkinki bank kapitali 2019-yil boshida 26 678,90 mlrd so'm 2023-yil boshida esa 79 565,4 mlrd so'm bulgan, bundan kurinib turibdiki deyarli 3 barobarga yoki 2023-yil boshida 2019-yil boshiga nisbatan 52 886,5 mlrd so'mga, foizda esa 298% ga oshgan. Bank aktivlari va kapitalining bunday yuqori o'sishini yanada chuqur tahlil qilish va uning tarkibiy o'zgarishlari, mintaqalararo taqsimlanishi dinamikasini tahlil qilish orqali mavjud kamchiliklarni aniqlash va bartaraf etish chora tadbirlari bo'yicha takliflar ishlab chiqish mumkin.

Tijorat banklari kreditlarining YalMga nisbatan darajasining oshib borishi iqtisodiyotni pul mablag'lari bilan ta'minlanganlik darajasini oshirish imkonini beradi. Bu esa, o'z navbatida, xo'jalik yurituvchi subyektlarning pul oqimini mustahkamlanishiga olib keladi va iqtisodiyotdagi to'lovsizlik muammosini hal qilishda muhim o'rinni tutadi. Ammo iqtisodiyotni pul mablag'lari bilan ta'minlanganlik darajasi past bo'lib, investitsion va iste'molli talabni qisqarishiga olib kelishi mumkin⁵.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ta'kidlash joizki, iqtisodiyot tarmoqlarini modernizatsiyalash va texnik qayta jihozlashda tijorat banklarining investitsion kreditlari muhim rol o'ynamoqda⁶.

2.3 - j a d v a l: O'zbekiston Respublikasida faoliyat ko'rsatayotgan kredit tashkilotlari va ularning tarkibiy tuzilishi⁷

№	Kredit tashkilotlari	01.01.2017	01.01.2020	01.01.2022	01.01.2023
1	MB tomonidan ro'yxatga olingan kredit tashkilotlari jami	103	147	177	199
2	shu jumladan:				
3	Tijorat banklari, shundan:	27	30	33	32
4	Davlat ulushi mavjud banklar	10	13	12	12
5	Xususiy tijorat banklari	17	17	21	20
6	Nobank kredit tashkilotlari, shundan:	76	117	144	167
7	Mikrokredit tashkilotlari	29	56	70	85
8	Lombardlar	47	61	73	81
9	Ipotekani qayta moliyalashtirish tashkilotlari	0	0	1	1
10	Tijorat banklarining filiallari, jami	855	850	860	832
11	Bank xizmatlar ofisi (shu jumladan minibanklar)	999	1050	1244	1543

2.3-jadvalga O'zbekiston Respublikasida ro'yxatga olingan kredit tashkilotlari statistikasi keltirilgan. Bugungi kunda yurtimizda olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar bank tizimiga ham o'zining ijobiy ta'sirini o'tkazib kelmoqda.

Kredit tashkilotlarining faoliyatini tashkil etish uchun yaratilayotgan yengilliklar, shu jumladan, xorijiy davlatlarning rezidentlari bo'lgan kredit tashkilotlarining O'zbekiston bozoriga kirib kelishi mamlakat iqtisodiyotiga o'z ta'sirini o'tkazadi. So'nggi 5 yillikda olib borilgan ochiq iqtisodiy siyosat natijasida, O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan ro'yxatga olingan tijorat banklari soni 2017-yilda 27 ta bo'lsa, 2023-yil boshiga kelib 32 tani tashkil etmoqda. Bu o'z navbatida iqtisodiyotga kiritiladigan yangi sarmoya, yaratiladigan yangi ish o'rinlari va raqobat deganidir.

Markaziy bankning ma'lumotlariga ko'ra respublikamizda faoliyat ko'rsatayotgan tijorat banklarining soni 27 tadan 32 tagacha yoki 5 yil oldingiga nisbatan 18,5 % ga ko'payganligini ko'ramiz. Shundan, kapitalida davlat ulushi mavjud bo'lgan banklar soni 12 tani, kapitalida davlat ulushi mavjud bo'lmagan xususiy banklar soni esa 20 tani tashkil etadi. Bundan tashqari 2017-yildan 2023-yil boshigacha tashkil etilgan kredit tashkilotlari 96 tani tashkil etib, 2023-yil 1-yanvar holatiga jami 199 ta kredit tashkilotlari Markaziy bank tomonidan ro'yxatga olingan. Davlat ulushi mavjud banklar 2023-yil boshida 12 ta 2017-yil boshida esa 10 tani tashkil etadi bundan ko'rinib turibdiki 2023-yil boshida 2017-yil boshiga nisbatan 1,2 barobarga oshgan.

Xususiy tijorat banklari esa 2023-yil boshida 20 ta 2017-yil boshida esa 17 tani tashkil qilgan va bundan ko'rinib turibdiki 2023-yil boshida 2017-yil boshiga nisbatan 117,6 foizga oshgan. Qayd etish lozimki, kredit

5 Урманова Н. Основные направления долгосрочного развития финансовой системы Узбекистана. Методологические вопросы разработки стратегий долгосрочного развития. Материалы V Форума экономистов. – Ташкент: IMFR, 2013. – С. 52-56.

6 Mullajonov F. Barqaror bank tizimi mamlakat iqtisodiyotining mustahkam tayanchidir//Bozor, pul va kredit. – Toshkent, 2014. – №1. – 4-13-b.

7 Ushbu jadval O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining statistik blyuteni ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi. Manba <https://cbu.uz/uz/statistics/buleten/>

tashkilotlari orasida mikrokredit tashkilotlarining oshib borayotganligi tijorat banklari uchun qo'shimcha raqobat muhitini yaratadi. Jumladan, 2017-yil boshida 76 ta nobank kredit tashkilotlari faoliyat ko'rsatgan bo'lsa, 2023-yil boshiga kelib ularning soni 167 ta yetdi. Mikrokredit tashkilotlari esa 2023-yil boshida 85 ta 2017-yil boshida 29 tani tashkil qilgan. 2023-yil boshida 2017-yil boshiga nisbatan 293,1 foizga oshgan. Lombardlar 2023-yil boshida 2017-yil boshiga nisbatan 172,3 foizga oshgan. Tijorat banklarining filiallari 2023-yil boshida 2017-yil boshiga nisbatan 97,3 foizga oshgan. Bank xizmatlar ofisi (shu jumladan minibanklar) 2023-yil boshida 1543 ta 2017-yil boshiga nisbatan 999 tani tashkil qiladi, bundan ko'rinib turibdiki 2023-yil boshida 2017-yil boshiga nisbatan 154,5 foizga oshgan. Olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar samarasi o'laroq yurtimizda kredit tashkilotlari faoliyati ijobiy tomonga o'zgarmoqda. Shuningdek ularning aktivlari, kapitali oshayotganligi real iqtisodiy sektorga qo'shimcha moliyaviy resurslar ajratish imkoniyatini beradi.

Tijorat banklarining resurs bazasini mustahkamlashga qaratilgan chora-tadbirlarni izchillik bilan amalga oshirilayotganligi va ushbu jarayonlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanayotganligi o'zining ijobiy samarasini bermoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2009-yil 28-iyuldagi PQ-1166-sonli "Tijorat banklarining investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yo'naltirilgan uzoq muddatli kreditlari ulushini ko'paytirishni rag'batlantirish borasidagi qo'shimcha chora- tadbirlar to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, 2009-yilning 1-sentyabridan boshlab, Markaziy bankning majburiy zaxira stavkalarini tijorat banklari depozitlarining muddatiga bog'liq ravishda tabaqalashtirilganligi banklarning uzoq muddatli depozit bazasini mustahkamlashda muhim rol o'ynadi.

Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26-noyabrdagi PQ-1438-sonli "2011–2015-yillarda respublika moliya-bank tizimini yanada isloh qilish va barqarorligini oshirish hamda yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi va 2015-yil 6-maydagi PQ-2344-sonli "Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini yanada oshirish va ularning resurs bazasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlarida ham tijorat banklarining resurs bazasini mustahkamlash bo'yicha aniq chora-tadbirlar belgilandi⁸. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015-yil 6-maydagi PQ-2344-sonli "Tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini yanada oshirish va ularning resurs bazasini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qaroriga muvofiq tasdiqlangan O'zbekiston bank tizimini rivojlantirishning 2022–2026-yillarga mo'ljallangan strategiyasida banklarning resurs bazasini mustahkamlash bo'yicha quyidagi vazifalar belgilangan:

- likvidlikni qoplash me'yori koeffitsiyentini joriy qilish;
- sof barqaror moliyalashtirish me'yori koeffitsiyentini joriy qilish;
- tijorat banklari kapitalining yetarililigiga nisbatan qo'yiladigan talablarni bosqichma-bosqich oshirib borish;
- tijorat banklari tomonidan jalb qilinayotgan resurslarning foiz stavkalarini Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi va boshqa makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga bog'liq holda o'rnatish mexanizmini shakllantirish;
- tijorat banklarining depozit operatsiyalariga nisbatan belgilangan me'yoriy talablarni takomillashtirish;
- banklarning qarz qimmatli qog'ozlarini emissiya qilish hajmini oshirish;
- uzoq muddatli innovatsion depozit dasturlarini ishlab chiqish.

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston bank tizimining barqarorligini ta'minlanganligi aholi omonatlarini keng ko'lamda jalb qilish imkonini bermoqda. Chunki, aholining pul mablag'larini jalb qilib, ularni investitsiyalarga transformatsiya qilish birinchi navbatda bank tizimining barqarorligi va ishonchililigiga bog'liq.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2015-yil 22-iyuldagi 19/14-sonli (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2015-yil 13-avgustda 2709-sonli raqam bilan ro'yxatga olingan) "Tijorat banklarining likvidligini boshqarishga qo'yiladigan talablar to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida"gi hamda Markaziy bankning 2015-yil 13-iyundagi 14/3-sonli (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tomonidan 2015-yil 6-iyuldagi 2693-sonli raqam bilan ro'yxatga olingan) "Tijorat banklari kapitalining monandligiga qo'yiladigan talablar to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida"gi yo'riqnomalariga asosan Bazel qo'mitasining bank nazoratiga oid bo'lgan yangi talablari bank amaliyotiga joriy qilindi⁹.

Ushbu yo'riqnomalarda Bazel qo'mitasining bank nazorati bo'yicha yangi talablari, jumladan, tijorat banklari kapitalining yetariligi qo'yilgan talablarni bosqichma-bosqich oshirib borish, likvidlikni qoplash me'yori va sof barqaror moliyalashtirish me'yori koeffitsiyentlarini joriy qilish, kapitalning himoyaviy konservatsiya buferini shakllantirish bo'yicha talablari bank amaliyotiga qabul qilindi.

8 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2010-yil 26-noyabrdagi PQ-1438-sonli "2011–2015-yillarda respublika moliya-bank tizimini yanada isloh qilish va barqarorligini oshirish hamda yuqori xalqaro reyting ko'rsatkichlariga erishishning ustuvor yo'nalishlari to'g'risida"gi qarori/O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. – Toshkent, 2010. – №48. – 4–6-b.

9 www.lex.uz

O'zbekiston Respublikasida Bazel qo'mitasining mavjud 3 standartidagi talablar, mahalliy shart-sharoitlarni hisobga olgan holda, qabul qilindi.

Bazel-I standartidagi kapitalning yetariligi baholash va kreditlarni riskka tortish tartibi qabul qilingan bo'lsa, keyinchalik Bazel-II standartidagi kredit riskini baholash metodikasi va Bazel-III standartidagi asosiy talablar qabul qilindi.

Ta'kidlash joizki, likvidlikni qoplash me'yori koeffitsiyentining eng past darajasi quyidagicha belgilandi:

2016-yil 1-yanvardan boshlab – 80%

2017-yil 1-yanvardan boshlab – 90%

2018-yildan 1-yanvardan boshlab – 100%.

Sof barqaror moliyalashtirish me'yori koeffitsiyenti esa, 2018-yilning 1-yanvaridan boshlab joriy etildi va uning eng past me'yoriy darajasi 100% qilib belgilandi. Bazel standartida ham ushbu koeffitsiyent bo'yicha 1,0 yoki 100 foizli talab ko'zda tutilgan.

E'tirof etish joizki, O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari kapitalining yetariligi nisbatan qo'yilgan minimal talab 2025-yilning 1-yanvariga qadar oshirib boriladi (2.4-jadval).

2.4 - jadval: O'zbekiston Respublikasi tijorat banklari umumiy kapitali va birinchi darajali kapitalining yetariligi qo'yiladigan minimal talablarni oshirib borilishi¹⁰

Talabni kuchga kirgan sanasi	Regulyativ kapital bo'yicha talab	Birinchi darajali kapital bo'yicha talab
01.09. 2015-yil	10,0	6,0
01.01. 2016-yil	11,5	7,0
01.01. 2017-yil	12,5	7,5
01.01. 2018-yil	13,5	8,5
01.01. 2019-yil	14,5	9,5

2.4-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, respublika tijorat banklari umumiy kapitali va asosiy kapitalining yetariligi qo'yilgan minimal talablar 2015-yil 1-sentyabrdan 2019-yilning 1 yanvariga qadar oshirib borilgan.

O'zbekistonlik iqtisodchi olimlar tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlarning natijalari ko'rsatdiki, birinchidan, tijorat banklarining depozitlari va umumiy kapitali miqdorlari o'sish tendensiyasiga ega; ikkinchidan, mamlakat banklarining kreditlash salohiyati past; uchinchidan, yirik tijorat banklarida depozitlarning yetarli emasligi mavjud; to'rtinchidan, qimmatli qog'ozlar bozorining rivojlanish darajasini past ekanligi banklarni moliyaviy resurslar jalb etish imkoniyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda¹¹.

Tijorat banklari kapitali tarkibining barqarorligini ta'minlash, transaksion depozitlarning brutto depozitlar hajmidagi salmog'ining barqarorligiga erishish, sof foizli marjani qisqartirish hisobidan muddatli depozitlarga to'lanadigan foizlarning stavkasini oshirish, Markaziy bankning majburiy zaxira stavkalarini pasaytirish yo'li bilan banklarning resurs bazasini mustahkamlashning maqsadga muvofiqi iqtisodchi olimlar tomonidan asoslab berilgan.

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning tijorat banklari kreditlaridan foydalanish imkoniyatiga ta'sir qiluvchi asosiy omillardan biri – bu kreditlarning foiz stavkasi, ya'ni bahosidir. Kreditlar foiz stavkalarining yuqori ekanligi tijorat banklari kreditlaridan foydalanish darajasini oshirish imkonini bermaydi.

2.5 - jadval: O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining qayta moliyalash stavkasining yillik darajasi va tijorat banklari tomonidan so'mda berilgan kreditlarning o'rtacha yillik foiz stavkalari, foizda¹²

Ko'rsatkichlar nomi	Yillar				
	2018	2019	2020	2021	2022-yil 1-kvartal
Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi	16,0	16,0	14,0	14	17
So'mda berilgan kreditlarning o'rtacha yillik foiz stavkasi	20,5	20,0	18,5	19,0	22,5

2.5-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, 2018–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining qayta moliyalash stavkasi 2018–2021-yillarda pasayish tendensiyasiga ega bo'lgan. Buning natijasida tahlil qil-

¹⁰ O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankning 2015–2019-yillardagi hisobot byulletlari asosida muallif hisob-kitobi.

¹¹ Bobakulov T.I. Bank tizimini modernizatsiyalashning dolzarb muammolari//Moliya-bank tizimini modernizatsiyalashning dolzarb masalalari. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallar to'plami. Toshkent: IQTISOD-MOLIYA, 2015. – 22-25-b.

¹² O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankning 2015–2019-yillardagi hisobot byulletlari asosida muallif hisob-kitobi.

ingan davr mobaynida tijorat banklari tomonidan so'mda berilgan kreditlarning o'rtacha yillik foiz stavkasining pasayishi yuz bergan. Bu esa, xizmatlar sohasini kreditlash samaradorligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi.

2.5-jadval ma'lumotlardan ko'rinadiki, 2020–2021-yillarda respublikamiz tijorat banklari tomonidan so'mda berilgan kreditlarning o'rtacha yillik foiz stavkasining pasayish tendensiyasi kuzatilgan. Bu esa, mazkur davrda xo'jalik yurituvchi subyektlarning banklar kreditlaridan foydalanish darajasini oshirishga xizmat qilgan.

Tijorat banklari kreditlarining foiz stavkalarini pasayishi xo'jalik yurituvchi subyektlarning kreditlarni qaytarish bilan bog'liq bo'lgan xarajatlarini kamaytirish imkonini bergani holda, kreditlarni o'z vaqtida va to'liq qaytarish ehtimolini ham oshiradi. Bu esa, o'z navbatida, kreditlash samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi respublikamizda bazaviy stavka hisoblanadi. Shu sababli, tijorat banklari kreditlarining foiz stavkalari Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasining o'zgarishiga monand ravishda o'zgarib borishi lozim.

Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasining o'zgarishi tijorat banklari kreditlarining foiz stavkalari o'zgarishiga ta'sir etuvchi muhim omillardan biri hisoblanadi.

Xalqaro amaliyotda xizmatlar sohasini banklar tomonidan mikromoliyalash moliyalashtirish tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Xususan, xizmat ko'rsatish sohasi subyektlariga beriladigan mikrokreditlar va ko'rsatiladigan mikrolizing xizmatlari ular faoliyatini rivojlantirishning zaruriy moliyaviy manbalaridan biri hisoblanadi.

Fikrimizcha, tijorat banklari xizmatlar sohasini kreditlash hajmini oshirish bilan kredit portfelining diversifikatsiya darajasini oshirishlari mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ta'kidlash joizki, respublikamizning yirik tijorat banklarida kredit portfelining diversifikatsiya darajasi past. Xalqaro amaliyotda tijorat banklari kredit portfelining mijozlarning tarmoq xususiyatiga ko'ra diversifikatsiya qilish bo'yicha me'yoriy mezon qilib 25% olingan. Ya'ni tijorat banki kreditlarining 25 foizdan ortiq qismini bitta tarmoqda to'planib qolishi mumkin emas. Respublikamizning ayrim yirik banklarida ushbu ko'rsatkichning darajasi 50 foizdan yuqoridir.

Xalqaro bank amaliyotida kredit portfelini diversifikatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari sifatida quyidagilardan foydalanilmoqda:

- bank kredit quyilmalarini iqtisodiyotning turli tarmoqlari bo'yicha diversifikatsiyalash;
- bank kredit quyilmalarini mijozlar kesimida diversifikatsiyalash.

Diversifikatsiya qilinmagan kredit portfeli doimo yuqori riskli bo'lib boradi.

Bankning kredit portfelini diversifikatsiya qilish yo'li bilan kredit portfelini boshqarish bankning strategik rejalashtirish jarayoni bilan uzluksiz bog'liqdir.

Diversifikatsiyaning xususiyatlari shundaki:

- birinchidan, diversifikatsiya hamma vaqt riskni kamaytiradi;
- ikkinchidan, kredit bo'yicha foyda harakati qancha kam mos kelsa, riskni kamaytirish hisobiga diversifikatsiyadan shuncha ko'p naf ko'radi.

Kredit portfeli yigirmadan ortiq kreditdan tashkil topgan bo'lsa, bunday portfel yaxshi diversifikatsiya qilingan portfel deyiladi.

Diversifikatsiya talab darajasida bo'lishi uchun quyidagi shartlar bajarilishi kerak:

- portfel ko'p sonli nisbatan mayda kreditlardan tashkil topishi;
- kreditlar risk jihatidan bir – biriga bog'liq emas, ya'ni biron bir kredit bo'yicha to'lay olmaslik ehtimoli boshqa kredit bo'yicha to'lay olmaslik ehtimoli bilan bog'liq bo'lmasligi kerak.

Banklar uchun kredit portfelini diversifikatsiyalash oson, kreditni kam summada turli sohalarga, turli mintaqalarga ajratishga erishish lozim. Kreditlarni ta'minlanganligi bo'yicha diversifikatsiya qilishda – ta'minlash asos qilib olingan obyektning likvidlik darajasiga e'tibor berish zarur. Kredit ta'minlanganligida likvidlik darajasi qancha yuqori bo'lsa, kredit va u bo'yicha foizning ham o'z vaqtida qaytishi oson va tez bo'ladi.

Bankning kredit portfelini diversifikatsiya qilish yo'li bilan kredit portfelini boshqarish bankning strategik rejalashtirish jarayoni bilan uzluksiz bog'liq.

Agar kredit portfel o'n beshdan ortiq mijozga berilgan yigirmadan ortiq kreditdan tashkil topgan bo'lsa, bunday portfel yaxshi diversifikatsiya qilingan portfel deyiladi. Demak, diversifikatsiya talab darajasida bo'lishi uchun quyidagi shartlar bajarilishi lozim:

- portfel ko'p sonli nisbatan mayda kreditlardan tashkil topishi;
- kreditlar risk jihatidan bir – biriga bog'liq emas, ya'ni biron bir kredit bo'yicha to'lay olmaslik ehtimoli boshqa kredit bo'yicha to'lay olmaslik ehtimoli bilan bog'liq bo'lmasligi kerak.

Diversifikatsiya yordamida kredit portfelining umumiy risk darajasini kamaytirishga erishish mumkin. Ba'zi alohida olingan kredit bo'yicha risk o'zgarmagan holda haqiqiy olinadigan daromad kutilayotgan daromadga tenglashishi mumkin.

Banklar uchun kredit portfelini diversifikatsiyalash juda ham oson. Yuqorida ta'kidlaganimizdek kreditni kam summada turli sohalarga (sanoat, kishlok xo'jaligi, transport, biznes, xorijiy mijozlarga), jumladan (shahar, viloyat, mamlakatlarga) turli mintaqalarga ajratishga erishish lozim.

Tijorat banklarining ma'lum sohalari bo'yicha ixtisoslashuvi, shu sohalari bo'yicha an'anaviy kreditlar berishi – diversifikatsiyalash usuliga to'liq, mos kelmasligi mumkin. Shu sababli bizning amaliy sharoitimizda ixtisoslashgan banklar ixtisoslashuv bilan diversifikatsiya o'rtasidagi muqobil chegarani tanlamoqlari, zarur holda ulardan biriga yon bermoqlari lozim.

Kredit portfelini diversifikatsiyalash qarzni to'lamaslik riskini eng oddiy va arzon usul bilan xedjirlashga yordam beradi va bankning ssuda va depozitlari keng mijozlar ko'lamiga bo'lib chiqishni anglatadi.

Karz berishda diversifikatsiyalash bankning ssuda portfelida absolyut miqdor yoki yalpi tutgan salmoqni to'g'ridan to'g'ri cheklashni anglatadi.

Kreditlarni diversifikatsiya qilishda kreditlarni kam miqdorda ko'proq mijozlarga berishga alohida e'tibor qilish lozim.

Kreditlarning ta'minlanganligi bo'yicha diversifikatsiya o'tkazish bizning banklarimiz amaliyotida kam qo'llaniladi. Bizning fikrimizcha, diversifikatsiyani kreditlarning ta'minlanganligi bo'yicha o'tkazish ham ancha samara beruvchi usul hisoblanadi. Chunki ta'minlanganlik kreditning asosiy tamoyillaridan biri bo'lib kreditning o'z vaqtida to'lanishiga asos hisoblanadi.

Kreditlarni ta'minlanganligi bo'yicha diversifikatsiya qilishda ta'minlash asos qilib olingan obyektning likvidlik darajasiga e'tibor berish zarur. Kredit ta'minotining likvidlik darajasi qancha yuqori bo'lsa, kredit va u bo'yicha foizning ham o'z vaqtida qaytishi oson va tez bo'ladi. Shu jihatdan amaliyotda banklar bergan kreditlari bo'yicha ularning ta'minlanganligiga qarab diversifikatsiya qilish usulini qo'llash kredit risklarning kamayishiga va bank foydasining oshishiga olib kelishi mumkin.

Tahlil natijalari ko'rsatdiki, tijorat banklari kredit quyilmalarining o'sib borishi, birinchi navbatda, banklar tomonidan jalb qilinayotgan depozitlar miqdorining ko'payishiga va banklarning moliyaviy xavfsizligini ta'minlash darajasini oshishiga bog'liq.

Kredit portfeliga quyidagicha ta'rif berish mumkin: bankning kredit portfeli – bu, bankning kredit operatsiyalarini amalga oshirish uchun zarurligi, bank tomonidan berilgan jami kreditlarning yig'indisini o'zida ifodalashi bilan ajralib turadi. Shuningdek, banklar faoliyatida kredit operatsiyalari asosiy o'rinni egallagani uchun ularning kredit portfelini to'g'ri tashkil qilish banklarning samarali va barqaror faoliyat ko'rsatishi uchun imkoniyat yaratib beruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Kredit operatsiyalarini olib borishda yo'l qo'yilgan kamchi-liklar banklar daromadining kamayishiga, ba'zi hollarda ularning sini-shiga olib kelishi mumkin.

Shu sababli, banklarning kredit portfeli va uning sifatini nazorat qilib borish tijorat banklari samarali faoliyatining garovidir. Yuqorida o'rganilgan holatlarga asoslanib, respublikamiz tijorat banklarida kredit portfelini boshqarish samaradorligini oshirish yo'llari yuzasidan izlanishlar olib borilishi globallashtirish sharoitida dolzarblik kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ismoilov D. A. Investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarish usullarini takomillashtirish. Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun tayyorlagan dissertatsiya avtoreferati. – T.: 2018. 19-b.
2. Каримов, Норбой Ганиевич. Иностранные инвестиции в экономику Республики Узбекистан и их финансовое обеспечение : автореферат дис. ... кандидата экономических наук : 08.00.10. – Ташкент, 1998. – 24 с. : ил.
3. О. В. Курныкина, Н. Э. Соколинская. Бухгалтерский учет в коммерческих банках: учебник / – Москва: КНОРУС. – С 368.
4. Абалкин Л. И, Панова Г. С. Учебник: Банки и банковский бизнес в глобальной экономике. – Москва: МГИМО-Университет, 2018. 21. К. Ж. Бралтрон ва Д. Мак Нотон. Учебник: Организация работы в банках. – М.: Финансы и статистика, 2002.
5. Tijorat banki faoliyatini tahlil qilish. – M.: Veche, 1994 yil.
6. Абалкин Л. И, Панова Г. С. Учебник: Банки и банковский бизнес в глобальной экономике. – М.: МГИМО-Университет, 2018.
7. Sh. Z. Abdullayeva. Darslik: Pul, kredit va banklar. – T.: Moliya. 2000.
8. Панова Г. С. Кредитная политика коммерческого банка. – М.: ИКЦ "ДИС", 1997. – С 464.
9. Панова Г. С. Анализ состояния коммерческого банка. – М.: ДИС, 1996 г.
10. Эдвин Дж. Долан. Деньги, банки и денежно-кредитная политика. Санкт – Петербург, 1994, 382 – 399 б. ва бошқалар.
11. Банковское дело. Под ред. Лаврушина О.И. – М.: Финансы и статистика, 2004. – С. 88–89.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

«Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot» jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi 26-uy.